

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

3. Притула А. М., Халимон С. І., Митрофанов І. І. Закон України: «Про оперативно-розшукову діяльність» науково-практичний коментар / за заг. ред. А. М. Притули. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2021. 238 с.

4. Оперативно-розшукова діяльність: навчальний посібник / С. В. Албул, С. О. Єгоров, Є. В. Поляков, Т. Г. Щурат; за заг. ред. проф. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2023. 256 с.

5. Про Національну поліцію : Закон від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

6. Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 877. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248607704>

7. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-108>

Тарасенко Олександр Сергійович

*кандидат юридичних наук, директор,
Департамент освіти, науки та спорту
Міністерства внутрішніх справ України
orcid.org/0000-0003-0369-520X
м. Київ, Україна*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Українська державність наразі перебуває у досить складних умовах трансформації. Складними ми називаємо їх цілком виправдано, адже всі зміни відбуваються під впливом воєнних дій, тривалого реформування правової системи та реалізації євроінтеграційного курсу. З огляду на таку ситуацію, істотно зростає роль правоохоронних органів у забезпеченні законності, охороні прав і свобод людини та підтриманні публічного правопорядку. Більш того, в умовах діючого особливого періоду ці завдання ускладнюються зростанням безпекових ризиків,

зміною характеру злочинності та необхідністю оперативного реагування на загрози, пов'язані з воєнними діями та соціальною нестабільністю.

Так, правоохоронна діяльність у такій ситуації набуває специфічного змісту, оскільки охоплює поміж іншого систему правових зв'язків між суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями, та іншими учасниками суспільних відносин у сфері охорони правопорядку, які реалізуються в умовах дії спеціальних правових режимів. Це зумовлює потребу не лише у чітко вибудованому механізмі їх реалізації, здатному забезпечити баланс між публічними інтересами, вимогами безпеки та дотриманням прав людини.

Аналіз відповідних механізмів реалізації такої діяльності передбачає насамперед звернення до їх нормативно-правового регулювання, яке визначає межі повноважень, порядок взаємодії суб'єктів та правові засоби впливу у сфері охорони правопорядку.

Насамперед такий базис формується на конституційному рівні. Відповідно до ст. 3, 8 та 17 Конституції України (далі – Конституція) [1] держава зобов'язана забезпечувати захист суверенітету, територіальної цілісності та прав людини, а також в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Ст. 64 Конституції прямо визначає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із закріпленням переліку прав, які не можуть бути обмежені, що є фундаментальною гарантією законності правоохоронної діяльності.

Ключовим спеціальним нормативно-правовим актом є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2], який визначає правові засади функціонування органів державної влади, у тому числі правоохоронних органів, у період дії воєнного стану. Оскільки не вважаємо за необхідне окремо розглядати широкий перелік актуальних в межах теми положень цього Закону, зазначимо загально, що норми цього Закону: конкретизують можливість запровадження посиленого режиму охорони громадського порядку, визначають можливість тимчасового запровадження спеціальних заходів правового режиму, закріплюють залучення суб'єктів сектору безпеки і оборони до реалізації цих заходів, змінюють умови та інтенсивність реалізації вже наявних повноважень.

Системоутворююче значення для механізмів реалізації правоохоронної діяльності має Закон України «Про національну безпеку України» [3], який закріплює принципи сектора безпеки і оборони, визначає склад відповідних суб'єктів та встановлює вимоги до координації їх діяльності. Саме в межах цього Закону правоохоронна діяльність опосередковано розглядається як елемент комплексного механізму забезпечення національної безпеки, що в умовах особливого періоду набуває пріоритетного значення.

Так, безпосередньо регламентацію статусу та повноважень правоохоронних органів здійснюють спеціальні закони, зокрема Закони

України «Про Національну поліцію» [4], «Про Службу безпеки України» [5], «Про Національну гвардію України» [6], «Про Державне бюро розслідувань» [7], «Про прокуратуру» [8]. В умовах особливого періоду їх застосування відбувається з урахуванням норм законодавства про воєнний стан, що впливає на порядок виконання завдань, взаємодію між органами та використання заходів державного примусу.

Так, Закон України «Про Національну поліцію» визначає основні завдання поліції у ст. 2, серед яких: забезпечення публічної безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини, протидія злочинності. Перелік повноважень поліції закріплено у ст. 23, зокрема право застосовувати превентивні поліцейські заходи та заходи примусу. В умовах воєнного стану ці повноваження реалізуються з урахуванням спеціальних заходів, передбачених ст. 8 вищезгаданого Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що впливає насамперед на інтенсивність та процедури їх застосування, але не змінює їх нормативного змісту.

Закон України «Про Службу безпеки України» у ст. 1 визначає Службу безпеки України (далі – СБУ) як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Повноваження СБУ щодо проведення оперативно-розшукових і контррозвідальних заходів передбачені, зокрема, ст. 24 цього Закону. В умовах особливого періоду акцент вочевидь зміщується на пріоритетність завдань у сфері захисту суверенітету та територіальної цілісності, що цілком узгоджується з режимом воєнного стану.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України», Національна гвардія України (далі – НГУ) є військовим формуванням з правоохоронними функціями, а її основні завдання визначені у ст. 2, серед яких: участь у забезпеченні громадської безпеки, охороні органів державної влади та об'єктів критичної інфраструктури. Ст. 13 цього Закону передбачає право військовослужбовців НГУ виконувати завдання спільно з іншими правоохоронними органами. У період воєнного стану саме такий механізм міжвідомчої взаємодії набуває системного характеру.

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» закріплює завдання Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) у ст. 5, дозволяючи окреслити його як орган досудового розслідування злочинів, учинених, зокрема, посадовими особами правоохоронних органів та військовослужбовцями. Вочевидь, в умовах особливого періоду діяльність ДБР має не менш важливе значення для забезпечення принципу законності у секторі безпеки і оборони, ніж діяльність наведених вище служб.

Статус і функції прокуратури визначені Законом України «Про прокуратуру», відповідно до ст. 2 якого на прокуратуру покладається підтримання публічного обвинувачення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та нагляд за додержанням законів органами,

що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. У період воєнного стану ці функції зберігають своє значення як інструмент стримування надмірного застосування державного примусу.

Підсумуємо тим, що в межах особливого періоду нормативно-правовий вплив полягає не у зміні чи розширенні повноважень правоохоронних органів, а у специфіці їх реалізації, посиленні координації, зміні пріоритетів діяльності та адаптації процедур до умов воєнного стану. Саме ця сукупність правових і організаційних чинників формує особливий механізм реалізації правоохоронної діяльності в сучасних умовах. Погоджуємося із думкою Багатко А. С. стосовно того, що правоохоронні органи мають свої корені в ініціативі офіційної правоохоронної діяльності держави та безпосередньо визначаються рівнем розвитку правових норм і ефективністю механізмів їх реалізації [9, с. 117]. Додамо, що умовах особливого періоду саме нормативно-правова визначеність, узгодженість повноважень і належна координація суб'єктів сектора безпеки і оборони забезпечують здатність держави реагувати на підвищені безпекові загрози без відступу від принципу верховенства права.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
5. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.
6. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
7. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

8. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

9. Багатко А. С. Особливості становлення та розвитку правоохоронних органів на території України. Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ», (December 22, 2023; Boston, USA). С. 114-117.